

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШ-
НІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін
та фізичної підготовки**

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «Історія України та української культури»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів

Кременчук 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Методичною радою Кременчуцького
льотного коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 28.08.2023 р. № _1_

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.23 № 7

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від 28.08.2023 р. № _1_

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки, викладач-методист, доктор філософії Кірюхіна М.В.

Рецензенти:

1. Викладач Кременчуцького національного університету ім. М.Остроградського, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Сошенко С.М.
2. Викладач циклової комісії економіки та управління Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС, кандидат педагогічних наук, викладач вищої категорії, викладач-методист Носач І.В.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва напрямку підготовки, спеціальності, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 1,5 Загальна кількість годин - 45 Кількість тем - 5	<u>27 Транспорт;</u> (шифр галузі) (назва галузі знань) <u>272 Авіаційний транспорт;</u> (код напрямку (назва напрямку підготовки або спеціальності) <u>бакалавр</u> (назва сво)	Навчальний курс <u>2</u> (номер) Семестр <u>3</u> (номер) Види контролю: <u>залік</u> (екзамен, залік)
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
Денна форма навчання		Заочна форма навчання
Лекції	- <u>10</u> (години)	Лекції 6 (годин)
Семінарські заняття	- _____ (години)	Семінарські заняття - (години)
Практичні заняття	- <u>6</u> (години)	Практичні заняття 2 (години)
Лабораторні заняття	- <u>—</u> (години)	Лабораторні заняття - (години)
Самостійна робота	- <u>29</u> (години)	Самостійна робота 37 (години)
Індивідуальні завдання:		Індивідуальні завдання:
Курсова робота	- _____ (кількість, № семестру)	Контрольна робота _____ (кількість, № семестру)
Реферати	- <u>1 3</u> (кількість, № семестру)	Реферати - _____ (кількість, № семестру)

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни: надання знань про сутність соціально-політичних процесів, що відбувалися у минулому й відбуваються в сучасній Україні, їх об'єктивну обумовленість, взаємозв'язки та взаємозалежності. Формування системи знань з історії української культури, уявлень про форми, види і механізми соціокультурної регуляції життєдіяльності українського суспільства, історії розвитку національної культурології.

Завдання дисципліни: прищеплення культури історичного мислення, вироблення вмінь аналізувати й оцінювати явища політичного розвитку українського суспільства в контексті світової історії, зіставляти історичні процеси з епохами, робити аргументовані висновки. Вивчення сутності форм і тенденцій розвитку української культури, її функцій в суспільстві, загальнотеоретичних засад культурології, характерних рис української культури на сучасному етапі розвитку суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки дисципліна “Історія України та української культури” має з історією України, культурологією, соціологією, політологі-

єю.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення дисципліни «Історія України та української культури» здобувачі вищої освіти повинні **знати:**

- основні віхи історичного розвитку українського народу, його доленосні зв'язки з іншими східнослов'янськими народами протягом тисячоліть, спільну боротьбу з зовнішніми ворогами, зміст і зумовленість державотворчих процесів;
- історію, форми, види української культури та механізми соціокультурної регуляції життєдіяльності українського суспільства;
- основні досягнення української культурологічної думки;
- основні культурологічні категорії.

вміти:

- аналізувати і оцінювати історичне минуле українського народу та процеси суспільно-політичного розвитку сьогодення;
- аналізувати й оцінювати соціокультурні процеси в суспільстві; застосовувати набуті знання і навички культурологічного аналізу.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми під час професійної діяльності у сфері обліку, аудиту та оподаткування або в процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів економічної науки і характеризується комплексністю й невизначеністю умов.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 1	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
	ЗК 9	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
	ЗК 10	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
	ЗК 11	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення

		здорового способу життя.
--	--	--------------------------

2. Програма навчальної дисципліни

Тема №1. Стародавня і середньовічна історія та культура України.

Історія як наука. Особливості історичного пізнання. Предмет і завдання курсу. Періодизація історії України. Методологія, методи вивчення дисципліни. Джерела та історіографія історії України. Значення вивчення історії України. Історія України у контексті світової історії.

Феномен національної культури. Визначення понять «культура» та «історія культури». Поняття і суть національної культури. Основні елементи, необхідні для оформлення національної культури. Національна культура як процес формування та закріплення національної ідентичності. Основні концепції української культури. Джерела та методи дослідження історії української культури. Українська ментальність. Ментальні риси української культури. Інтегральні символи української культури. Національний характер, домінуючі риси українського національного характеру.

Основні етапи розвитку людського суспільства на території України. Первісний лад на терені України. Неолітична революція. Формування передумов виникнення державності. Кіммерійці. Їх суспільно-політичний лад. Скіфська держава. Суспільний та державний лад. Сармати та їх суспільно-політичний устрій. Античні міста-держави Північного Причорномор'я, їх політичні форми. Боспорське царство.

Культура первісного суспільства. Періодизація первісної культури. Основні етапи формування давньої української (праслов'янської) культури. Культура прадавньої доби - кам'яного віку. Зародження раціональних знань та мистецтва. Зародження релігії, її початкові форми. Неолітична революція. Поява кераміки. Трипільська культура. Кіммерійці. Скіфи, їх культура та світогляд. Вплив античної греко-римської культури на культуру народів, які проживали на терені України. Культурний розвиток держав-полісів Північного Причорномор'я. Черняхівська та зарубинецька культури.

Східнослов'янські племена на терені України. Родоплемінна організація суспільства. Племінні та міжплемінні союзи східних слов'ян. Термін «Русь», його етносоціальний зміст і походження. Еволюція суспільного устрою східних слов'ян.

Передумови утворення держави у східних слов'ян. Перші відомості про утворення Київської держави. Основні теорії походження державності на Русі. Етапи розвитку Київської Русі. Геополітичне становище давньоруської держави. Державний та суспільний лад Київської Русі. Київська Русь як ранньофеодальна монархія – імперія. Християнізація Русі та її вплив на зміцнення державності. Реформи князя Володимира Великого. Розквіт Київської Русі. Державницька діяльність князя Ярослава Мудрого. Зовнішня політика Київської Русі. Етимологія етноніму «Україна». Економічний розвиток Київської Русі.

Причини роздроблення Київської Русі. Княжі усобиці як форма політичної боротьби. Утворення та суспільно-політичний розвиток самостійних князівств на терені України. Становлення Галицько-Волинської держави. Діяльність князів Романа Мстиславовича і Данила Галицького. Особливості суспільного і державного ладу Галицько-Волинського князівства. Внутрішня політична криза та занепад Галицько-Волинської держави.

Боротьба України-Русі з монголо-татарською навалою. Встановлення золотоординського іга. Характер монгольського панування. Взаємовідносини Галицько-Волинського князівства із Золотою Ордою, Угорщиною, Польщею, Литвою. Історичне значення Київської Русі та Галицько-Волинської держави.

Культура Київської Русі. Язичницька культура давніх слов'ян. Міфологія. Особливості світорозуміння людини часів Київської Русі. Запровадження християнства на Русі та його роль у розвитку культури. Культурні зв'язки між Києвом і Візантією. Виникнення та поширення слов'янської писемності.

Культурні зв'язки між Києвом і Західною Європою. Поява перших шкіл на Русі та розвиток освіти. Мислителі Київської Русі. Книжна справа. Література Київської Русі: перекладна (релігійна та світська) та оригінальна (головні риси, жанри, теми). Архітектура та образотворче мистецтво. Давньоруська музика. Скоморохи. Культура Галицько-Волинської держави.

Тема №2. Історико-культурний розвиток українських земель у козацько-гетьманську добу (XVI-XVIII ст.)

Виникнення Запорозької Січі – зародку української козацької державності. Виникнення українського козацтва: причини, джерела, час і територія його формування. Запорозька Січ, її устрій. Ознаки української козацької державності. Державницькі функції Запорозької Січі. Запорозька Січ як військово-політичне об'єднання. Козацьке самоврядування. Реєстрове козацтво. Роль козацтва у боротьбі за національне визволення, проти турецько-татарських та литовсько-польських загарбників. Козацько-селянські повстання в Україні (кінець XVI – 20-30-ті роки XVII ст.). Державницька діяльність гетьмана П.Сагайдачного. Переростання козацтва у провідну соціально-політичну силу України і окремий суспільний стан у першій половині XVII ст. Українське козацтво як історичний феномен.

Причини, характер, рушійні сили і початок Національної революції та Визвольної війни. Періодизація революції та Визвольної війни, її основні етапи. Державотворча діяльність Богдана Хмельницького. Політичне значення перших перемог українського війська. Основні концепції можливого державно-політичного устрою України. Боротьба основних тенденцій політичного розвитку України. Ідеологія української козацької державності. Зборівський договір. Зовнішня політика Б.Хмельницького. Відносини з Московією, Кримським ханством, Туреччиною, Швецією. Молдавські походи. Білоцерківський договір. Зміни в суспільному ладі України внаслідок війни. Становлення української національної козацької державності. Визнання Української держави іноземними країнами. Переяславська рада та Березневі статті 1654 р. Оцінка відносин між Московією та Україною. Віленське перемир'я. Загост-

рення політичної кризи в Україні.

Доба Руїни та діяльність гетьмана І. Мазепи. Руїна: причини, характер, політичні наслідки. Проблема політичних орієнтирів після смерті Б. Хмельницького. Взаємовідносини України з Москвою та Річчю Посполитою. Діяльність гетьманів Ю.Хмельницького та І.Виговського. Гадяцький трактат та його політичне значення. Стан громадянської війни в Україні. Розвиток Слобідської України, заснування Харкова. Поділ України на Лівобережну та Правобережну та його геополітичне значення. Московські статті 1665 р. Зміна статусу Гетьманщини. Андрусівське перемир'я та Вічний мир між Москвою та Польщею. Державницька діяльність П.Дорошенка. Бучацька угода 1672 р. та Україна. Знищення козацької державності на Правобережжі. Гетьманство І.Мазепи. Україна і Північна війна.

Українська культура XVII - поч. XVIII ст. Історичні умови формування української культури. Вплив Національної революції та Визвольної війни на стан української культури. Козацтво як явище історії та культури. Нові процеси в духовному житті: реформування церкви та освіти, розвиток науки. Києво-Могилянська академія. Заснування Львівського університету, перших гімназій на Західній Україні.

Особливості культури бароко. Принципи сприйняття та зображення світу та людини. Українське бароко, його ідейно-художні та стильові засади. Живопис бароко. Іконопис, храмовий та парсунний живопис в українській культурі. Особливості української барокової архітектури та скульптури. Культурологічна та просвітницька діяльність Івана Мазепи. Розвиток літератури: провідницької, поетичної. Драматургія. Козацькі літописи.

Українські землі у XVIII ст. Основні етапи інкорпораційної політики російського царизму. Органи самодержавного управління Україною. Органи влади і управління: гетьман, обсяг його повноважень, ліквідація посади. Особливості суспільно-політичного устрою Слобожанщини. Ліквідація гетьманщини та Запорозької Січі. Приєднання Південної України до Росії. Поділи Польщі. Приєднання Правобережної України до Росії, а Західної – до Австрії. Економічний розвиток України. Завоювання Криму та ліквідація кримськотатарської державності. Заведення адміністративно-територіального устрою Росії в Україні. Суспільно-політичний лад західноукраїнських земель. Розвиток процесу формування української етнічної території.

Культура XVIII ст. Просвітництво як соціокультурне явище. Діяльність Г.С.Сковороди. Культурно-мистецький процес України у XVIII ст. Політика колонізації в освіті. Розвиток освіти на Лівобережжі. Колегіуми. Початкові школи. Засвоєння канонів західноєвропейського класицизму. Архітектура і мистецтво XVIII ст. Музична культура України XVIII ст.

Тема № 3. Українське національно-культурне відродження: витoki, сутність, наслідки (XIX – поч. XX ст.).

Українські землі у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. Землі України у складі Росії. Адміністративно-територіальний поділ. Система самодержавних органів управління Україною.

Суспільний лад. Соціально-економічний розвиток України в першій половині XIX ст. Криза феодально-кріпосницької системи. Найрозвиненіші галузі промисловості і сільського господарства. Початок промислового перевороту.

Суспільно-політичні рухи в Україні у першій третині XIX ст. Українське національне відродження: періодизація, сутність, значення. Політизація національного руху в першій половині XIX ст. Кирило-Мефодіївське братство: склад учасників, програмні документи, значення. Т.Шевченко та його вплив на формування української національної ідеї. Питання української державності у суспільно-політичному русі.

Ліберальні реформи 60-70 років і особливості їх проведення в Україні. Система державного управління в Україні. Українофільство. Громади. Зародження політичних партій в Україні та їх диференціація. Посилення національного гніту. Контрреформи 80-90-х років. Особливості розвитку економіки України в пореформену добу. Завершення промислового перевороту. Індустріалізація. Урбанізація. Піднесення Донбасу.

Західноукраїнські землі у складі Австрії (Австро-Угорщини). Особливості політичного та адміністративного устрою. Органи урядової адміністрації. Особливості відродження на західноукраїнських землях. Революція 1848 р. в Україні. Москвофіли і народовці. Перші політичні організації та партії.

Передумови характер, особливості та рушійні сили революції 1905-1907 років. Стратегія і тактика різних політичних сил в революції. Піднесення українського національного руху. Збройні виступи. Аграрна політика Столипіна та її проведення в Україні. Питання про відродження української державності в програмах політичних партій. Виникнення Рад робітничих депутатів. Зміни у державному ладі Росії після революції. Депутати від України в Державній Думі, їх діяльність. Українське питання в Державній Думі. Треточервневий державний переворот. Політична реакція в Україні після поразки революції.

Україна в роки Першої світової війни. Українські землі в планах іноземних загарбників. Мілітаризація державного апарату. Стан економіки та погіршення становища народу. Основні воєнні дії на території України у 1914-1917 роках. Антиукраїнська політика військових адміністрацій Росії та Австро-Угорщини в українських землях. Політичні течії та партії, їх тактика і діяльність в умовах війни. Загальна (головна) Українська рада. Українські січові стрільці.

Українська культура XIX – поч. XX ст. Особливості соціально-економічної та політичної ситуації на українських землях. Початок українського національного відродження. Збирання історичних пам'яток та фольклору. Реформа освіти у 1-й половині XIX ст. Відкриття перших університетів. Романтизм. Збагачення літератури та мистецтва новими жанрами. Становлення нової української літератури Романтизм в українській культурі Діяльність Т.Г.Шевченка. Архітектура та мистецтво.

Наука та освіта 2-ої половини XIX ст.: історичні дослідження, розвиток українського мовознавства. Архітектура та мистецтво. Культура критичного реалізму. Творчість І.Я.Франка. Живопис та скульптура. Реалістичний театр.

Українська музична школа XIX ст.: С.Гулак-Артемівський, М.Лисенко. Пошуки альтернативи реалізму в європейській культурі 1870-1880-х років: імпресіонізм, постімпресіонізм, натуралізм.

Культура як умова відродження нації в українській естетичній традиції кінця XIX – початку XX ст. Наукові та просвітні товариства. Наукове товариство ім. Т.Г.Шевченка. Книгодрукування та преса. Перші українські журнали. Публіцистика. Українська мова та національна тема в українській культурі. Українське театральне мистецтво. Гуманізм українського неоромантизму. Зародження модернізму в українській культурі та мистецтві. Український авангард 1900 -1910 рр. Теорія новітнього мистецтва.

Тема № 4. Українська державність та культура в добу новітнього часу (1917-1991 рр.)

Лютнева революція 1917 р. і піднесення національно-визвольного руху в Україні. Виникнення органів влади Тимчасового уряду і рад робітничих і солдатських депутатів. Створення і діяльність Центральної Ради, її боротьба за автономію України. Стосунки з Тимчасовим урядом, характер української автономії. I та II Універсали Центральної Ради. Генеральний секретаріат.

Жовтневий переворот у Петрограді та динаміка політичних змін в Україні. III Універсал та проголошення УНР. I Всеукраїнський з'їзд Рад. Дві ідеї та практика в національно-державному будівництві. Проголошення Радянської влади в Україні. Відносини між Радянською Росією та УНР. Інтервенція Радянської Росії в Україну. IV Універсал УНР. Проголошення незалежності України. Державотворча діяльність Центральної Ради. Брестський мир і Україна. Падіння Центральної Ради. Державний переворот 29 квітня 1918 р. та встановлення гетьманату. Українська Держава гетьмана П.Скоропадського. Повноваження гетьмана. Органи управління. Зовнішня та внутрішня політика.

Західноукраїнська Народна Республіка. Українська Національна Рада. Державотворчі процеси в ЗУНР. Зовнішньополітична орієнтація. Соціально-економічна політика. Створення Галицької Армії. Війна з Польщею. Причини падіння ЗУНР.

Директорія УНР, її повноваження. Проголошення Акту Злуки. Основні напрямки державної політики. Зовнішня політика Директорії. Встановлення особистого режиму С.Петлюри.

Політика радянської влади в Україні у 1919-1920 рр. Державний лад. Будівництво радянських органів влади і управління. Надзвичайні органи влади. Прийняття першої конституції УСРР. ВУНК. «Воєнний комунізм». Завершення національно-демократичної революції, її підсумки та уроки. Ризький мир та українське питання. Поділ України.

Міжнародне і внутрішнє становище України на початку 20-х років. Непобудована необхідність впровадження, суть, причини згортання. Україна і утворення СРСР. Радянська влада як оболонка компартійної диктатури. Феномен національної радянської державності. Ревкоми, комбідри і комнезами як сурогати радянської влади. Місце органів державної безпеки в системі тоталітарної

влади. Конституція УСРР 1929 р. Національна політика в Україні у 20-ті роки. «Націонал-комунізм». Утвердження політичного та ідеологічного монополізму комуністичної партії.

Особливості соціально-економічної та політичної ситуації в Україні в 20 – 30-ті роки ХХ ст. Спроби створення «пролетарської культури». Українське національне Відродження 20-х років. Революційно-романтична течія 20-х років. Сценічне мистецтво. Культура модернізму та її різновиди: кубізм, абстракціонізм, експресіонізм, сюрреалізм. Розвиток українського кінематографу. Діяльність О.Довженка.

Створення державної адміністративно-командної системи економіки. Індустріалізація. Колективізація. Становлення авторитарної, ідеократичної влади Сталіна. Масові репресії 30-х років. Конституція 1937 р. та її декларативний характер.

Прийняття і занепад духовної культури в період тоталітарного панування «соцреалізму». Уніфікація освіти в 30-ті роки. Масові репресії діячів науки. Архітектура та образотворче мистецтво.

Західноукраїнські землі у складі іноземних держав. Режим «пацифікації», осадництво на українських землях у складі Польщі. Боротьба політичних партій за українську державність. Особливості суспільно-політичного устрою на українських землях у складі Румунії та Чехословаччини.

Україна в роки другої світової війни. Пакт Рібентропа-Молотова. Приєднання Західної України до УСРР у складі СРСР. Радянізація. Репресії. Карпатська Україна.

Початок радянсько-німецької війни. Створення надзвичайних органів державної влади і управління. Перебудова економіки для потреб фронту. Німецький нацистський режим на тимчасово окупованій території. Спроби відновлення української держави. Діяльність ОУН і УПА. Національно-визвольна ідея та її реалізація в націоналістичному русі. Діяльність радянських партизанів. Визволення України від німецько-нацистської окупації. Проблема визнання західних кордонів України. Україна – фундатор ООН. Українська культура в період Другої світової війни.

Повоєнний розвиток УСРР. Відбудова зруйнованого господарства. Етносоціальні процеси. Новий етап радянізації Західної України. Підпільно-партизанська боротьба ОУН та УПА проти радянської влади.

Часткова лібералізація радянського режиму (десталінізація), її непослідовний характер. Реформи та експерименти в економіці у 50-ті роки. Приєднання Криму до УРСР. Часткова демократизація організацій та діяльності органів влади.

Україна в роки «застою». Посилення централізованої командно-адміністративної системи управління і обмеження суверенітету республіки. Суспільний лад. Дисидентство у боротьбі за суверенітет України. Русифікація. Бюрократизація. Конституція УРСР 1978 р. Концепції «розвинутого соціалізму» та «єдиного радянського народу».

Особливості політики «перебудови» в Україні. Спроби реформ політичної системи та економіки. Зміна у суспільному ладі. Лібералізація радян-

ської системи. Гласність. Підвищення політичної активності громадян. Виникнення Народного Руху та його діяльність. Реформи державного апарату. Становлення багатопартійності. Вибори до Верховних Рад 1989-1990 рр. Боротьба за незалежність України. Проголошення Декларації про суверенітет України. Спроба державного перевороту (серпень 1991 р.). Розпад СРСР. Проголошення незалежності України. Референдум 1 грудня 1991 р. та вибори Президента України.

Українська культурна парадигма другої половини XX століття. «Жданівщина», «Відлига». Розвиток освіти і науки. Діяльність «шестидесятників». «Самвидав» і дисидентство. Розвиток драматургії. Телебачення та його роль у культурному житті української нації у другій половині 80-х років. Музика XX століття (джаз, рок-музика). Інтелектуальне кіно 60-70-х років.

Тема № 5. Особливості історико-культурного розвитку незалежної України.

Проблеми становлення незалежності України. Міжнародне визнання України. Державотворчі процеси. Реорганізація та утворення органів державної влади. Формування Збройних сил і Військово-морського флоту, Служби безпеки, міліції України. Фіксація кордонів, визначення громадянства, визнання національної символіки як державної. Основні політичні партії і сили. Політична боротьба у Верховній Раді. Діяльність президента Л.М.Кравчука. Вибори у Верховну Раду та вибори Президента України 1994 р. Концепція реформ. Конституційний процес. Конституційний договір. Конституція України 1996 р. та її політичне значення. Вибори у Верховну Раду 1998 р. та вибори Президента України 1999 р. та їх політичні наслідки. Вибори у Верховну Раду України 2002 р. Спроби здійснення політичної реформи. Вибори Президента України 2004 р. та 2010 рр. Криза режиму В. Януковича. «Євромайдан». Президентські та парламентські вибори 2014 р. Політична боротьба в Україні на сучасному етапі.

Причини та наслідки економічної кризи в Україні. Спроби економічних реформ у перші роки незалежності. Гіперінфляція. Введення тимчасової валюти – купуно-карбованців. Проблеми приватизації. Падіння рівня життя народу. Соціальне розшарування. Зміни у соціальній структурі. Зростання злочинності і роль органів внутрішніх справ у боротьбі з нею. Прискорення приватизації і реформування економіки, перші ознаки стабілізації. Основні напрямки економічної політики уряду на сучасному етапі.

Зовнішня політика України. Ядерний аспект цієї політики. Зовнішньополітичні пріоритети України. Відносини з СНД, Росією та США. Україна і НАТО. Участь України в ООН, Раді Європи, інших міжнародних організаціях. Євроінтеграційний курс України. Погіршення відносин з РФ. Проблема тимчасово окупованих територій. Українська діаспора. Зовнішньоекономічна діяльність України.

Європейська та українська культура на межі XX - XXI ст. Формування нової соціокультурної дійсності та її риси. Нові умови розвитку національної культури після проголошення незалежності України. Основні тенденції в ро-

звитку освіти. Вплив економічного стану на розвиток культури. Становище у сфері науки. Масова та популярна культура, її зміст та головні жанри.

Поняття «субкультури» в українській культурі. Розвиток музичного мистецтва. Постмодернізм (трансавангард) і його визначення. Самобутність культур та їх інтеграція. Подальші перспективи розвитку української культури. Вплив комунікативних та інформаційних систем на культурні процеси.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Вид контролю
Семестр №3							
Тема № 1. Стародавня і середньовічна історія та культура України	7	2		2		5	
Тема № 2. Історико-культурний розвиток українських земель у козацько-гетьманську добу (XVI – XVIII ст.).	10	2		2		6	
Тема № 3. Українське національно-культурне відродження: витоки, сутність, наслідки (XIX – поч. XX ст.).	8	2				6	
Тема № 4. Українська державність та культура в добу новітнього часу (1917-1991 рр.)	10	2		2		6	
Тема № 5. Особливості історико-культурного розвитку незалежної України.	10	2				6	
Всього годин за семестром №3:	45	10		6		29	залік

4.1.2. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
Тема № 1 Стародавня і середньовічна історія та культура України		1, 2, 3, 5, 6, 10.
1.	Проблема походження слов'ян в історичній літературі	
2.	Давньоруська народність	
3.	Історичні корені та етногенез українців	
4.	Передумови утворення держави у східних слов'ян.	

5.	Етапи розвитку Київської Русі.	
6.	Причини роздроблення Київської Русі.	
7.	Становлення Галицько-Волинської держави.	
8.	Історичне значення Київської Русі та Галицько-Волинської держави.	
Тема № 2 Історико-культурний розвиток українських земель у козацько-гетьманську добу (XVI – XVIII ст.).		2-6, 11-15.
1.	Виникнення українського козацтва: причини, джерела, час і територія його формування.	
2.	Запорозька Січ як військово-політичне об'єднання.	
3.	Державницька діяльність гетьмана П.Сагайдачного.	
4.	Періодизація революції та Визвольної війни, її основні етапи.	
5.	Становлення української національної козацької державності.	
6.	Переяславська рада та Березневі статті 1654 р.	
7.	Руїна: причини, характер, політичні наслідки.	
8.	Гетьманство І.Мазепи. Україна і Північна війна.	
9.	Ліквідація Гетьманщини та Запорозької Січі.	
10.	Особливості культури бароко.	
Тема № 3 Українське національно-культурне відродження: витоки, сутність, наслідки (XIX – поч. XX ст.).		1-4, 8, 13-15.
1.	Землі України у складі Росії.	
2.	Українське національне відродження.	
3.	Ліберальні реформи 60-70 ^{-х} років і особливості їх проведення в Україні.	
4.	Аграрна політика Столипіна та її проведення в Україні.	
5.	Україна в роки Першої світової війни.	
6.	Українська мова та національна тема в українській культурі 1900 -1917 рр.	
Тема № 4 Українська державність та культура в добу новітнього часу (1917-1991 рр.)		1-9, 14, 15.
1.	Центральна Рада	
2.	Внутрішня та зовнішня політика П.Скоропадського	
3.	Директорія. Протиборство політичних сил в Україні	
4.	Політичний режим в Україні в 20-ті роки	
5.	Українське національне відродження	
6.	Суцільна колективізація: засоби її проведення і основні наслідки для України	
7.	Радянсько-німецькі договори та західноукраїнські	

	землі на початку війни.	
8.	Героїчна оборона України від німецько-фашистських загарбників.	
9.	Українські землі в умовах окупації.	
10.	Післявоєнна відбудова України.	
Тема № 5 Особливості історико-культурного розвитку незалежної України.		1, 2, 4 5, 12, 14-17.
1.	Державотворення та політичний розвиток: здобутки і проблеми	
2.	Становище в економіці та соціальній сфері	
3.	Основні напрями зовнішньої політики сучасної України	
4	Наука і культура України в сучасних умовах	

3. Індивідуальні завдання

5.1.1 Теми рефератів

1. Античні держави Причорномор'я.
2. Культура, побут, вірування і символіка давніх слов'ян.
3. Народження міст на Русі. Виникнення Києва.
4. Формування українського етносу.
5. Історичний портрет Володимира Великого.
6. Запровадження християнства на Русі.
7. Культура Київської Русі.
8. Данило Галицький як історична особа.
9. Битва на Синіх водах.
10. Початок книгодрукування на Україні.
11. Історичні передумови виникнення українського козацтва.
12. Місце Богдана Хмельницького в історії України.
13. Політика Петра I щодо України.
14. Зруйнування Запорізької Січі.
15. Останній гетьман Автономної України Кирило Розумовський.
16. Григорій Сковорода.
17. Кирило-Мефодіївське товариство.
18. Тарас Шевченко – фундатор української ідеї.
19. Аграрна політика П.Столипіна та її наслідки в Україні.
20. Формування легіону Українських Січових Стрільців.
21. Михайло Грушевський – перший президент УНР.
22. Універсали Української Центральної Ради.
23. Політика українізації: суть, причини, наслідки.
24. Індустріалізація в Україні.
25. Насильницька колективізація в Україні.
26. Голодомор 1932-1933 рр., його трагічні наслідки для України.

27. Партизанський рух в Україні у роки Другої світової війни.
28. Національний рух опору в роки Другої світової війни.
29. Хрущовська “відлига” і Україна.
30. Чорнобильська катастрофа та її наслідки для України.
31. Криза КПРС та створення нових політичних партій в Україні.
32. Проголошення незалежності України та процеси державотворення (1991-1994 рр.).
33. Міжнародне визнання України. Зовнішня політика України на сучасному етапі.
34. Прийняття Конституції України 1996 р. та її історичне значення.
35. Вибори Президента України у 2004 р. «Помаранчева» революція.
36. Криза режиму В. Януковича. «Євромайдан».
37. Культура незалежної України (90-ті роки ХХ ст.)
38. Масова та популярна культура та її провідні жанри.
39. Українська культура початку ХХІ ст. Еклектика стилів та ідей.
40. Розвиток української літератури кінця ХХ ст. - початку ХХІ ст.
41. Українські архітектура та мистецтво кінця ХХ ст. - початку ХХІ ст.
42. Українське телебачення та кіноіндустрія.
43. Українська музична культура кінця ХХ ст. - початку ХХІ ст.
44. Повсякденна культура в епоху мас-медіа (реклама, мода, комп’ютерні технології). «Культура в капцях».
45. Сучасні вимоги до національної культури. Перспективність розвитку української культури.

5.1.2 Теми курсових робіт не передбачено

5.1.3 Теми наукових робіт не передбачено

6. Методи навчання

При викладанні дисципліни використовуються наступні методи навчання:

1. Словесні
 - 1.1. Лекція
 - 1.2. Розповідь
 - 1.3. Пояснення
 - 1.4. Бесіда.
 - 1.5. Навчальна дискусія
2. Робота з книгою (текстовим джерелом)
 - 2.1. Конспектування.
- Складання плану тексту.
3. Наочні
 - 3.1. Ілюстративний

- 3.2. Демонстративний
- 4. Активізації пізнавальної діяльності
- 4.1. Пояснювально-ілюстративний
- 4.2. Самостійна робота студентів з осмислення й засвоєння нового матеріалу.

4. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Що вивчає історія України та української культури?
2. Первісне суспільство на території України.
3. Скіфсько-сарматська епоха на території України та античні міста-держави Північного Причорномор'я.
4. Проблема походження слов'ян. Східнослов'янські племена на терені України.
5. Передумови та основні фактори становлення Київської Русі.
6. Політичний лад та соціально-економічний розвиток Київської Русі.
7. Державно-політична та військова діяльність перших київських князів (Олег, Ігор, Ольга, Святослав).
8. Київська Русь за часів князя Володимира Великого. Запровадження християнства на Русі.
9. Внутрішньополітична та зовнішньополітична діяльність князя Ярослава Мудрого.
10. Причини феодальної роздробленості Русі. Галицько-Волинська держава.
11. Вхід українських земель до складу ВКЛ. Особливості литовської політики.
12. Боротьба України-Русі проти монголо-татарської навали.
13. Загарбання українських земель Польщею. Посилення національно-релігійного гніту.
14. Виникнення українського козацтва та Запорізька Січ (XVI – перша половина XVII ст.): військово-адміністративний устрій, культура, побут.
15. Козацько-селянські повстання в Україні кінця XVI – 20-30-х років XVII ст.
16. Військово-політична діяльність гетьмана П.Сагайдачного.
17. Причини, характер, рушійні сили, періодизація Національної революції і Визвольної війни та її початковий етап.
18. Перебіг Визвольної війни у 1649 -1653 рр.
19. Зовнішня політика уряду Б.Хмельницького.
20. Політичне становище в Україні після смерті Б. Хмельницького. Поділ України.
21. Зовнішня і внутрішня політика гетьмана І.Мазепи.
22. Інкорпораційна політика російського царизму щодо України у XVIII ст. Ліквідація гетьманщини і Запорізької Січі.
23. Правобережні та Західноукраїнські землі в кінці XVII – XVIII ст.

24. Соціально-економічний розвиток України у XVIII – I пол. XIX ст. у складі Російської імперії.
25. Суспільно-політичні рухи в Україні в 20-х роках XIX ст. Кирило-Мефодіївське братство, його програмні документи.
26. Західноукраїнські землі у складі Австрійської імперії (XIX ст.).
27. Скасування кріпосного права та особливості проведення селянської реформи в Україні.
28. Ліберальні реформи 60-70-х років XIX ст. в Росії та їх проведення в Україні.
29. Розвиток національного руху в Україні в другій половині XIX ст.
30. Особливості розвитку економіки України в другій половині XIX – на поч. XX ст.
31. Зародження перших політичних партій в Україні на межі XIX – XX ст.
32. Україна в період революції 1905-1907 рр. Аграрна реформа П. Столипіна.
33. Україна в роки I світової війни.
34. Утворення Української Центральної ради. Перший і другий Універсали Центральної Ради.
35. Проголошення УНР. Радянсько-українська війна. IV Універсал УЦР.
36. Українська держава гетьмана Скоропадського П.П.
37. Політика радянської влади в Україні. «Воєнний комунізм».
38. ЗУНР.
39. Україна в добу Директорії. Військово-політичне становище в Україні в 1919 -1921 рр.
40. НЕП в Україні: суть, особливості впровадження, причини згортання.
41. Політика форсованої індустріалізації та її наслідки в Україні.
42. Примусова колективізація сільського господарства України. Голодомор 1932-1933 рр.
43. Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні. Масові репресії.
44. Західноукраїнські землі в 20-30-х роках XX ст.
45. Початок Другої світової війни. Приєднання Західної України до УРСР.
46. Початок війни між Німеччиною та СРСР. Бойові дії на території України у 1941 - 42 рр.
47. Рух опору в Україні.
48. Україна під німецькою окупацією в 1941-1944 рр.
49. Звільнення України від нацистської окупації.
50. Наслідки Другої світової війни та відбудова економіки України.
51. Поновлення сталінських репресій у 40-50-ті роки XX ст. «Радянізація» західних областей України.
52. Спроби лібералізації політичного режиму (1953-1964 рр.).
53. Економічні реформи та експерименти 50-х – поч. 60-х рр. XX ст.
54. Зростання кризових явищ у економічному, політичному, культурному житті у 70-80-ті роки XX ст. Обмеження прав України. Русифікація.
55. Особливості політики «перебудови» в Україні. Боротьба за незалежність України.

56. Проголошення незалежності України та процеси державотворення (1991-1994 рр.).
57. Міжнародне визнання України. Зовнішня політика України на сучасному етапі.
58. Прийняття Конституції України 1996 р. та її історичне значення.
59. Вибори Президента України у 2004 р. «Помаранчева» революція.
60. Криза режиму В. Януковича. «Євромайдан».
61. Поняття національного типу культури. Періодизація української культури.
62. Культура первісної доби. Первісні форми релігії.
63. Трипільська культура.
64. Культура кочових народів та язичницька культура давніх слов'ян.
65. Основні культурні здобутки доби Київської Русі.
66. Культура Галицько-Волинської держави.
67. Розвиток освіти на науку на Україні у XIV-XVI ст. Острозька академія.
68. Пам'ятки української писемності XV-XVI ст. Книгодрукування на Україні. Діяльність І.Федорова.
69. Релігійне життя в Україні. Полемічна література. Роль братств в національно-культурному житті України.
70. Культурні традиції українського козацтва.
71. Українське бароко, його ідейно-художні та стильові засади.
72. Просвітництво як соціокультурне явище культури XVIII ст. Діяльність Г.Сковороди.
73. Сутність українського національно-культурного відродження XIX ст.
74. Розвиток української науки та освіти у XIX ст.
75. Мистецтво романтизму на Україні.
76. Діяльність Т.Г.Шевченка.
77. Розвиток реалізму в українській культурі XIX ст.
78. Українські живопис та архітектура XIX ст.
79. Культура модернізму та її типологія. Головні напрямки у модернізмі.
80. Українська культура початку XX ст. Модернізм в культурі межі XIX-XX ст.
81. Українська культура в період радянського тоталітаризму.
82. Культура незалежної України (90-ті роки XX ст.)
83. Масова та популярна культура та її провідні жанри.
84. Українська культура початку XXI ст. Еклектика стилів та ідей.
85. Розвиток української літератури кінця XX ст. - початку XXI ст.
86. Українська архітектура та мистецтво кінця XX ст. - початку XXI ст.
87. Українське телебачення та кіноіндустрія.
88. Українська музична культура кінця XX ст. - початку XXI ст.
89. Повсякденна культура в епоху мас-медіа (реклама, мода, комп'ютерні технології). «Культура в капцях».
90. Сучасні вимоги до національної культури. Перспективність розвитку української культури.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи включають у себе поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських занять;
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має за мету перевірку засвоєння знань, умінь і навичок здобувачем з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну та індивідуальну роботи виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів вищої освіти в Коледжі враховуються такі види робіт: навчальні заняття (практичні); самостійна та індивідуальна роботи (виконання домашніх завдань, ведення конспектів та робочих зошитів; виконання, підготовка рефератів, есе; виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, письмових відповідей на питання, що виносяться на підсумковий контроль). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Результат навчальних занять за семестр розраховується як середньоарифметичне значення з усіх виставлених оцінок під час навчальних занять протягом семестру та виставляється викладачем в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою.

Результат самостійної роботи за семестр розраховується як середньоарифметичне значення з усіх виставлених оцінок з самостійної роботи, отриманих протягом семестру та виставляється викладачем в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою.

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\text{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)} = \left(\frac{\text{Результат навчальних занять} + \text{Результат самостійної роботи за семестр}}{2} \right) * 10$$

*лем)**за семестр**местр***Підсумковий контроль.**

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів (слухачів), залікових книжках. **Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку) обов'язкова.** Якщо здобувач не з'явився на підсумковий контроль (залік), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (залік) оцінюється за національною шкалою. Для переведення результатів, набраних на підсумковому контролі (залік), з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (залік), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить – **50**.

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (залік).

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Загальна кількість балів} \\ \text{(перед підсумковим ко-} \\ \text{нтролем)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Кількість балів за} \\ \text{підсумковим конт-} \\ \text{ролем} \end{array}$$

Здобувач, який під час складання підсумкового контролю отримав оцінку «незадовільно», складає підсумковий контроль (залік) повторно. Повторне складання підсумкового контролю (залік) допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни, у тому числі один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної циклової комісії та 2-3 науково-педагогічних працівники. Незадовільні оцінки виставляються тільки в відомостях обліку успішності. Здобувачам, які отримали не більше як дві незадовільні оцінки (нижче ніж 60 балів) з навчальної дисципліни, можуть бути встановлені різні строки ліквідації академічної заборгованості, але не пізніше як за день до фактичного початку навчальних занять у наступному семестрі. Здобувачі, які не ліквідували академічну заборгованість у встановлений термін, відраховуються з Коледжу. Особи, які одержали більше двох незадовільних оцінок (нижче ніж 60 балів) за підсумковими результатами вивчення навчальних дисциплін з урахуванням підсумкового контролю, відраховуються з Коледжу.

Вимоги до здобувачів щодо засвоєння змісту навчальної дисципліни:

Робота під час навчальних занять	Самостійна та індивідуальна робота	Підсумковий контроль
----------------------------------	------------------------------------	----------------------

Отримати не менше 4 позитивних оцінок	Підготувати реферат, підготувати конспект за темою самостійної роботи.	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів
---------------------------------------	--	--

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
			Оцінка	Пояснення
12	97-100	Відмінно («зараховано»)	A	„Відмінно” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
11	94-96			
10	90-93			
9	85-89	Добре («зараховано»)	B	„Дуже добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома-трьома незначними помилками.
8	80-84			
7	75 – 79		C	„Добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками або з однією–двома значними помилками.
6	70 – 74	Задовільно («зараховано»)	D	„Задовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний неповністю , але прогалини не носять істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань містять помилки , робота з трьома значними помилками.
5	65-69			
4	60 – 64		E	„Достатньо” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана , або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
3	40–59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	„Умовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено чис-

2	21-40		лом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
1	1-20	F	„Безумовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті.

Основна література

1. Багацький В.В. Історія України: Підручник - Київ: Алерга. 2010.
2. Бойко А.Д. Історія України: Підручник — Київ: Академія. 2008.
3. Гісем О.В. Історія України: Підручник — Харків:Ранок. 2010.
4. Литвин В.М. Історія України: Підручник. – К: «Знання». 2006.
5. Нартов В.В. Історія України з давних давен до сьогодення. - Харків: Книжковий клуб. 2006.
6. Рибалка І.К. Історія України: Підручник. – Х: «Основа». 2005.
7. Д.Антонович. Українська культура. К.Либідь, 2003.
8. Л.Є.Лещинський. Українська та зарубіжна культура. К. МОН., 2005.
9. С.О.Черепанов Українська культура. Л. «Світ», 2004.
10. Н.Яртись, В.Мельник. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. Л. «Світ», 2005.
11. Гриценко Т.Б. Культурологія. Посібник. Видавництво Центр учбової літератури. 2021 р.
12. Сабадаш Ю.С., Нікольченко Ю.М., Дабло Л.Г. Курс лекцій. Видавництво: Ліра-К. 2021р.
13. Вербицька П. В., Хома І.Я. Історія української культури: європейський контекст. Видавництво Львівська політехніка. 2015р.

Допоміжна

11. Грушевський М. Історія України: Підручник. – К: «Варта». 2003.
12. Ліщинський Л.Е. Історія України та її державності. – К: «Каравела». 2006.
13. Світлична В.В. Історія України: Підручник. – К: «Каравела». 2006.
14. Сливка Історія України: Підручник. – Л: «Світ». 2003.
15. С.Абрамович. Світова та українська культура. Л. «Світ», 2004 р.
16. В.Бокань, Л.Польовий. Історія української культури. Навчальний посібник. К. МАУП, 2001.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://historians.in.ua/>

2. <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. <http://litopys.org.ua/>
4. <https://textbook.com.ua/>